

Haureellisten naisten jäljillä

Jenny Kangasvuo

”Jos joku harjoittaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa; rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.” Tuon vuosina 1894–1971 voimassa olleen rikoslain 20. luvun 12. pykälän 1. momentin nojalla tuomittiin 1063 miestä ja 51 naista. Antu Soraisen väitöskirja *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa* nostaa esiin ne tavat, jolla lakitekstiä tulkittiin tiettyssä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Oikeudenkäynneissä yhdistyivät oikeusoppineiden käsitys siveellisyydestä ja moraalista ja agraarinen käsitys naisen ruumiillisuudesta ja seksuaalisuudesta.

Tutkimuksessa pohditaan, kuinka oikeusoppineiden muovaama lakiteksti aktualisoitui todellisten ihmisten elämässä. Millä tavoin lakia tulkittiin poliisitoimessa ja tuomioistuimissa, millaisen kuvan se loi naiseudesta ja naisen seksuaalisuudesta – ja mikä olennaisinta: millainen vaikutus sillä oli niiden naisten elämään, jotka syyllistyivät lakitekstin määrittelemään rikokseen?

Paikalliset ja historialliset erityisyydet korostuvat, kun 1950-luvun Itä-Suomen haureusoikeudenkäyntien vertailukohdaksi nostetaan esimerkiksi ne sodomiaa koskevat oikeudenkäynnit, joissa Oscar Wilde oli kantajana ja vastaajana 1800-luvun lopun Lontoossa. Naisten

keskinäistä haureutta käsitelleet oikeudenkäynnit tuovat esiin maaseutuyhteisöjen sisäisen dynamiikan ristiriitoineen, vastuineen ja vallankäyttöineen. Oikeudenkäynneissä määriteltiin rajoja naisen ruumiillisuudelle ja seksuaalisuudelle, mutta pienyhteisötasolla ne kuvastavat myös tasapainottelua tarpeelliseksi koetun naisten tekemän työn ja torjuttavan naisten käyttämän vallan välillä. Torjunnan kohteeksi joutui myös naisten uskonnollinen hurmiollisuus.

Rikollisia sattumalta kartoittaa sellaista oikeushistorian aluetta, joka oli omana aikanaan näkyvä ja speaktaakkelimainen, mutta joka jäi vuosikymmeniksi unohduksiin. Soraisen väitöskirja etsii niitä piiloon ja historiankirjoituksen ulkopuolelle jääneitä paikkoja ja tiloja, joissa naisten välinen seksuaalisuus 1950-luvulla oli mahdollista.

Opinnäyte ja oudoksuva lukija

Antu Sorainen käyttää väitöskirjassaan kulttuuriantropologista, mikrohistoriallista, oikeustieteellistä ja queer-teoreettista lähestymistapaa. Taustatieteiden kirjon yhdistää naistutkimus-oppiaine: Soraisen väitöskirja on ensimmäinen suomalainen naistutkimusväitöskirja. On vaikea kuvitella, että naisten keskinäistä haureutta voisi

SQS
01/06

158

Pervo-
silmäys
Arvostelut

Jenny
Kangasvuo

tutkia uskottavasti pelkästään yhden tieteenalan näkökulman kautta, ja Sorainen hallitseekin työlleen tarpeelliset tieteenalat suvereenisti.

Väitöskirja koostuu liki satasivuisesta kokoavasta teoreettisesta pohdinnasta ja kuudesta artikkelista. *Rikollisia sattumalta?* kartoittaa mielenkiintoisesti myös Soraisen tutkijan uraa, sillä väitöskirjan ensimmäiset artikkelit ovat ilmestyneet jo vuonna 1996. Väitöskirjan kautta on mahdollista seurata tutkimusaiheen kehittymistä ja teemojen laajenemista yksittäisten oikeudenkäyntien pohdinnasta kohti suomalaisen oikeusjärjestelmän kehityksen analyysiä ja sen jäljittämistä, millaiset yhteydet oikeusjärjestelmällämme on muihin eurooppalaisiin oikeusjärjestelmiin.

Väitöskirjan aloittava kokoava osuus on sinällään mielenkiintoinen ja perinpohjainen alustus artikkeleille. Artikkeliosuuden artikkeleista ensimmäinen käsittelee queer-teorian soveltamista kulttuuriantropologiassa; toinen kuvaa suomalaisen oikeusjärjestelmän historiaa naisten keskinäisen haureuden näkökulmasta; kolmannessa käsitellään niitä yksittäisiä oikeudenkäyntejä, jotka ovat väitöskirjan aineistona, ja poliisitoimen käytäntöjä kyseisissä tapauksissa; neljäs pohtii tunnustuksen merkitystä ja naisen seksuaalisuuden rakentumista oikeudenkäynneissä; viides artikkeleista laajentaa näkökulmaa, ja vertailee suomalaisia oikeudenkäyntejä Oscar Wilden oikeudenkäyntiin ja pohtii modernin homoseksuaalisuuden käsitteen muodostumista; kokoelman päättävä, kuudes artikkeli tekee yhteenvedon saman sukupuolen välisen seksuaalisuuden säätelystä rikoslain historiassa ja

siitä, miten oikeusjärjestelmä osallistuu heteronormatiivisuuden ylläpitoon.

Artikkelien järjestys on johdonmukainen – artikkelien kautta lukija tutustutetaan suomalaisen oikeusjärjestelmän historiaan, hänelle kuvataan rikoslain soveltamista yksittäistapauksissa, verrataan suomalaista oikeusjärjestelmää ja yksittäisiä oikeudenkäyntejä muihin eurooppalaisiin ja lopuksi analysoidaan, millaisia kulttuurisia arvoja oikeusjärjestelmän kaltainen institutionalisoitu rakenne tuottaa ja ylläpitää.

Erityisesti haluan kehua väitöskirjan ensimmäistä artikkelia, vuonna 1996 ilmestynyttä “Kyseenalaistettuja sukupuolia ja seksuaalisuuksia. Queer- ja lesbotutkimuksen suhteita antropologiaan”, joka on suomalaisen kulttuuriantropologian kentässä merkittävä artikkeli. Se laski perustan suomalaisen antropologian queernäkökulmalle, eikä artikkeli ole menettänyt merkittävyyttään kymmenessä vuodessa. Artikkeli on edelleenkin hyvä queerin peruspaketti antropologia varten, ja lukemattomat ovat ne opiskelijat, joille itsekkin olen tuota artikkelia suositellut ensimmäisenä polkuna queerin maailmaan.

Artikkeliväitöskirjat ovat monilla tieteenaloilla arkipäivää, mutta humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä monografia-perinne on niin vahva, että suhtautuminen erimuotoiseen väitöskirjaan on epäluuloista. Niinpä artikkeliväitöskirjan arvostelu kokonaisuutena on hyvin vaikeaa. Väitöskirjana *Rikollisia sattumalta?* liukuu otteesta. Sen artikkelit sisältävät toistoa ja ovat luonteeltaan epätasaisia: jotkut on kirjoitettu letkeällä otteella, toiset taas pysyttelevät tiukasti teoreettisessa asiatyylissä. Epätasaisuutta lisää se,

SQS
01/06

159

Pervo-
silmäys
Arvostelut

Jenny
Kangasvuo

että osa artikkeleista on englanninkielisiä. Yksittäisinä artikkelit ovat mielenkiintoisia ja tärkeitä, osa jopa ura uurtavia omalla tieteenalallaan, kuten jo suitsuttamani ensimmäinen suomalainen queer-antropologinen artikkeli. Alun teoreettinen johdattelu on uskottava sinällään, mutta ei kuitenkaan onnistu täysin sitomaan eri aikoina, eri julkaisijoille kirjoitettuja artikkeleita yhteen. Tuleekin kiusaus arvostella kukin artikkeli erikseen. Erillisinä ne seisovat omilla jaloillaan, mutta koottuna samojen kansien väliin ne luovat mielikuvan toistoista ja aukkopaikeista.

Artikkeliväitöskirjassa toisto on luonnollisesti väistämätöntä. Esimerkiksi artikkelit “Rikollisia sattumalta? Oikeustapauksia naisten keskinäisestä haureudesta 1950-luvun Itä-Suomesta” - jolta väitöskirja lainaa nimensä, ja “The power of confession: The role of criminal law and court practices in the production of knowledge concerning sexuality between women: Finland in the 1950s” ovat sisällöltään osin päällekkäisiä, joskin jälkimmäinen artikkeleista keskittyy teoreettisemmin tunnustuksellisuuden tematiikkaan. Myös suomalaisen rikosoikeuden kehitystä käsitellään niin vuonna 1996 Tiede&Edistys -lehdessä ilmestyneessä artikkelissa “Naiset sodomiitteina? Naistenkeskinen haureus suomalaisessa oikeusjärjestelmässä” kuin vuonna 2000 Naistutkimuslehdessä ilmestyneessä artikkelissa “Rikoslain heteronormatiivisuus ja seksuaalinen lainsuojattomuus: saman sukupuolen välisen seksuaalisuuden säätely Suomen rikoslain historiassa”.

Kulttuuriantropologina jäin lisäksi kaipaamaan selkeämpää yhteisöllistä näkökulmaa samansukupuoliseen haureuteen. Useissa artikkeleissa kuvataan niitä yhteisöjä,

joissa haureusrikokset tapahtuivat ja niitä edellytyksiä, joilla syytteet nostettiin. Kyläyhteisön sisäiset ristiriidat, kuten velat ja arvovaltakysymykset, näyttäytyvät tärkeinä syytteiden taustaelementteinä. 1950-luvun Itä-Suomen maaseutukyläyhteisöjen rakenne ja naisen seksuaalisuuden asema niissä on kuitenkin yksi väitöskirjan aukkopaikeista, josta olisi ollut valaisevaa lukea enemmän; kohtaavathan oikeusjärjestelmän käsitys siveellisyydestä ja agraarinen käsitys naisesta ja seksuaalisuudesta hyvin vaikuttavalla tavalla poliisitoimen käytännöissä.

On kuitenkin muistettava, että väitöskirja on ennen kaikkea opinnäytetyö, vakuutus siitä, että tohtoroitua on pätevä tekemään tieteellistä työtä. Aloittelevia jatko-opiskelijoita rauhoitellaan sanomalla, että väitöskirjan jälkeen tutkijanura (kuulemma) vasta alkaa, ja ettei väitöskirjasta tule tehdä elämäntehtäväänsä. Opinnäytetyönä *Rikollisia sattumalta?* on komea todistus yli kymmenen vuoden työstä, suomalaisen queer-teoreettisen näkökulman kehittymisestä ja naistutkimuksen akateemisesta tasosta.

Pakeneva naisen kokemus

Homo- ja lesbohistorioitsijat ovat perinteisesti etsineet samaa sukupuolta olevien ihmisten läheisyyden mahdollisuuksia urbaaneista keskuksista. Soraisen tutkimus sen sijaan keskittyy itäsuomalaisiin maalaiskyliin, joissa naisten välinen seksuaalisuus – tai lakitermejä käyttäakseni haureus – nousi 1950-luvulla näkyville. Naisten välisestä seksuaalisuudesta, jota ei tuossa kontekstissa voi

nimittää lesboudeksi, tuli näkyvää ja julkisesti puhuttua, mutta se tuli näkyväksi oikeusjärjestelmän kautta, ei naisten omasta aloitteesta.

Oikeudenpöytäkirjojen kertoman tarinan naiset jäävät näkymättömiin, oikeuden diskurssien taakse. Se, mitä heidän välillään todella tapahtui, ei ole väitöskirjan kohteena, vaan se, millaiseen muotoon oikeusjärjestelmä naisten kokemukset muovasi. Tämä kysymys on erityisen kiinnostava uskonnollisen Yrttilehdon yhteisön kohdalla; naisten uskonnollisiksi määrittämät kokemukset ja teot määrittävät oikeusjärjestelmän kielellä ja vallankäytöllä haureudeksi. Sorainen tutkimus pohtii oikeuden kielen ja uskonnollisen kielen ristiriitoja tilanteessa, jossa uskonnollisävytteisestä tunnustamisen konventiosta tulee tunnustus syyllistymisestä rikokseen. Sorainen käsittelee vain ohimenevästi sitä, kuinka nämä ristiriitaiset diskurssit muokkasivat naisten kokemusta ja käsitystä itsestä.

Soraisen väitöskirja kertookin enemmän naisen seksuaalisuuden paikasta suomalaisessa rikosoikeuslainsäädännössä kuin naisten välisestä seksuaalisuudesta. Pimettiin jäävät oikeudenkäyntien kohteina, syytettyinä, olleiden naisten kokemukset, vaikka heidän lausuntojaan, tunnustuksiaan ja kirjeenvaihtoaan väitöskirjassa käsitelläänkin. Sorainen on haastatellut joitakin syytettyjä, mutta hänen ensisijaisena aineistonaan ovat oikeudenpöytäkirjat ja tuomioluettelot. Niinpä väitöskirjassakin naisten kokemukset jäävät virallisten dokumenttien varjoon. *Rikollisia sattumalta?* osoittaa, kuinka vaikeaa on tavoittaa kokemuksia, jotka tietyssä ajassa ja kulttuurisessa kontekstissa on määritelty sopimattomiksi.

Antu Sorainen 2005: *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.

SQS
01/06

161

Pervo-
silmäys
Arvostelut

Jenny
Kangasvuo